

9 ETT DYRT SPRATT.¹

Saima n:o 37, 38 och 39 11., 18. och 25. IX 1845

I.

År 1755 lefde i Paris en smedsgesäll, sotig men strålande af glädje, ty han älskade och älskades. En dag slamrade han af i sina trädskor men i en för tillfället påtagen splitter ny blus långsamt bulevarderna, visslande de ömmaste operettarier, han kände. Hurtigt svängde han på ena armen, i hvars hand han höll hammare och tång, medan den andra hvilade vid hans bälte öfver en väldig knippa af dyrkar. Ödet hade så väl fogat, att vår Josef blifvit kallad att öppna ett lås i samma hus, der hans Jeanne bodde. Knappt kunde han få sin roulade till ända, i så behagligt löje vred sig hans mun, då han drömde om, huru Jeanne skulle bannas öfver hans sotiga anlete och undfly honom, men sluta med att sjelf göra det hvitt och skinande, och därför betäckas med så många varma kyssar, som tiden tillät – och då han besinnade, huru väl den visade tjensten och tacksägelsen passade för hvarandra. »Blir jag icke tvättad, så har jag intet att tacka för, och kan dessutom icke tacka så; men Jeanne tycker ändå om tacksägelser, och just om sådane; därför måste jag väl tvättas». Dessa enkla slutsatser roade hans friska hjerta rätt innerligt – och rouladen brast verkligen, förrän den fulländades.

Snart var han framme på ort och ställe, och det lätta arbetet var hastigt förrättadt. Med sina slamrande skoplagg i handen smög han nu upp för husets fyra trappor till den vindskupa, i hvilken hans Jeanne förnötte sitt stilla, arbetsama lif. Han ville öfverraska henne, skrämma henne såsom barnen med att sticka in sitt svärtade anlete genom den på glänt öppnade dörren; men han fann dörren stängd. Han klappade på den, först sakta, sedan hårdare, han hviskade hennes namn genom nyckelhålet med öma smekord, han ropade det helt högt, men ingen svarade, och ingen öppnade. Jeanne var såsom sagdt en arbetsam flicka, och det var ännu tidigt på morgonen. Hon hade således icke ännu kunnat gå ut. Hon var också en dygdig flicka, öm och – trogen. Men hon var ensam, hon var vacker, och Paris är frestelsens rätta hem. Svartsjukan är också en hetsig feber, som dertill icke har anseende till personen, och som lika lätt kunde angripa den sotiga Josef som Mohren i Venedig. Han höll i sin hand ett medel att vinna full öfvertygelse – dyrkarne, och kunde icke motstå frestelsen. Redan satt en dyrk i låset och vid en lätt vridning på handen sprang dörren upp.

(n:o 38)

II.

I rummet fanns ingen. Kanske hade Jeanne försofvit sig. Blyg och ångrande sköt han varsamt unnan förhänget för alkoven, der hennes säng stod. Bädden var tom. Hon var utgången. Förtjust tryckte han den lilla med spetsar kantade mössan som låg på örngottet till sina läppar, icke besinnande, att den skulle mottaga tydliga spår så af dessa som af hans fem härdade fingrar. Men gjordt som gjordt var. Spåren af sin härvaro kunde han icke utplåna. Han sände ännu en blick öfver den älskades drömmars hem och vände sig om för att gå.

Men i detsamma blef han på hennes sybord varse en liten, vackert arbetad låda. Han besåg den närmare och fann den tillåst. Under det han tänkte en nyfiken tanke på dess möjliga innehåll, rann honom ett nytt infall i hågen. Han ville spela Jeanne ett litet spratt. Tänkt och

¹ Sann händelse.

gjordt. Han stoppade lådan under blousen och gick, sedan han åter försigtigt tillåst kammardörren. Åter vreds hans mun till ett gladt löje, då han tänkte på, huru Jeanne orolig öfver det förlorade skulle hasta till honom, för att beklaga sig och söka råd, huru han skulle lofva att mot billig ersättning återskaffa lådan, sedan glädja sig åt hennes häpna öfverraskning både häröfver och öfver hans förmåga, att när som helst kunna inkomma i hennes rum, för att knipa hvad som helst – med ett ord: Josef hade vid dessa föreställningar riktigt roligt i sitt sinne, och alla mötande kunde märka det på hans läppars grimaser.

10 Emellertid kom Jeanne genast hem; och då hennes hufvudsakliga ärende varit, att tillstålla den lilla lådan, som innehöll spetsar för några hundra francs, åt dess egarinna, men hon under hvarjehanda hufvudbry, som icke hade så ringa gemenskap med den glada smeden, glömt medtaga lådan och nu återkom, för att hemta den, så var dess bortkomst det första, hon varseblef i hemmet.

Jeanne var stilla och glad, men hon skulle icke varit qvinna, om hon icke vid sina tillfällen kunnat försvarligen låta höra af sig. Med gråt och jemmer flög hon nu från den ena grannen till den andra, och snart var i hela huset en uppståndelse, som satte alla tungor i rörelse. Husvärden, 20 en flegmatisk snusförsäljare, satt i sin bod, mottagande den ena rapporten efter den andra om oväsandets och upptäckternas fortgång; ty bokbindarens och skoflickarens hustru bemödade sig i anseende till det nära förestående quartalet att öfverträffa hvarandra i inställsam uppmärksamhet. Men slutligen, då redan den allmänna oron började lägga sig, fick den sednare af dessa budbärerskor en ingifvelse, som lyckades förlänga den. Hon framkastade ett ord om nödvändigheten af en polisundersökning, och husvärden, som gerna iakttog tillfället att visa sin myndighet, tillät henne att i all tysthet anmäla saken på närmaste polisbyrå. Skoflickerskan kunde dock icke underlåta att i 30 förbigående triumferande gifva bokbinderskan en vink om det öfvertag hon vunnit i husbondens förtroende. Hemligheten förblef således icke fem minuter en hemlighet, och efter femton var äfven polisen på stället. Undersökningen kunde dock inom hus icke blifva mera noggrann, än den som redan ömsesidigt blifvit anställd af husets quinliga befolkning. Men då polistjenstemannen åtföljd af denna inställde sig äfven framför disken i husvärdens butik, så gaf detta anledning till en upptäckt, med hvilken den tragiska delen af vår berättelse begynner.

På andra sidan gatan midt emot husets port hade en månglerska uppslagit sitt magasin. Polistjenstemannen, som ännu icke kunnat 40 utleta, om någon under Jeannes frånvaro besökt huset, och som icke heller af husvärden vann någon upplysning i detta hänseende, vände sig nu till månglerskan. Hon hade redan till svar på hans fråga börjat: »ingen annan än» – – men hon afbröt plötsligt sig sjelf, då Jeanne trädde till gruppen, och först efter upprepad sträng tillsägelse från polismannens sida och många försäkringar från hennes, att den besökande är öfver all misstanka, nämnde hon Josefs namn och tillade, att han i handen burit sina verktyg, deribland en knippa dyrkar. Husegaren, hvilken från sin boddörr lyssnat till ransakningen, yrkade genast på visitation äfven hos denne, då redan alla i huset derföre varit 50 blottställda. Med förskräckelse skyndade Jeanne upp i sitt rum, för att taga salopp och solfjeder och hasta till sin Josef. Men då hon inkom, utbrast hon åter i en ström af tårar. Hon ingick i alkoven för att aftorka dem, och då hon lyckats något hämma deras lopp, föll hennes blick på den nämnda mössan och de mörka spåren af Josefs finger. Bäfvande tillsamman för en förskräklig aning sjönk hon ned mot bädden, ur

stånd att på lång tid åter uppresa sig, eller tänka en redig tanke och fatta ett beslut. Slutligen vågade hon att närmare bese den olyckliga mössan. Tvenne af dessa svarta fläckar voro tydliga spår af Josefs varma läppar. De återväckte tanken på hans öma redliga kärlek och en öfvertygelse om hans oskuld, hvilken från denna stund aldrig rubbades.

Utan vidare betänkande kastade hon nu saloppen öfver de fylliga skuldrorna och gick med modiga steg till Josefs bostad. Men den syn, som här mötte henne, nedslog snart ånyo denna uppflammande låga af mod. Josef bortfördes i detta ögonblick till fängelset. Utan farhåga för hans drägt eller för de kringstående vittnena flög hon till hans bröst med utropet: »Du är oskyldig Josef.» Tyst och stum tryckte han den älskade mot det klappande hjertat, under det att några heta tårar banade sig den ovana vägen utför hans kinder. »Ja jag är oskyldig», utbrast han slutligen, slet sig ifrån den klagandes omfamning och följde sina väktare.

Den arma Josefs ärlighet hade skytt alla undflykter. Då polistjenstemannen kom att söka honom, var han utgången i ett nytt ärende. Men han hade ställt den olycksbringande lådan i sitt rum, der den genast fanns. Så snart han hemkom, berättade han på tillfrågan genast hela förloppet med dess borttagande, i det han bedyrade, att han dervid haft endast ett spratt i sinnet. Snart begrep han dock, att denna bekännelse skulle bereda hans undergång, ty den vittnade ju, att han hade begått inbrott – en förbrytelse, som straffades med neslig död. Men han var för ärlig att återtaga den, hända, hvad som hända ville, och sedan han förgäfvos sökt öfvertyga ordningens handhafvare om sin oskuld, underkastade han sig med manligt mod sitt bittra öde. Först då han mötte den älskade, kände han detta mod svigta, och blott med ansträngande af sina yttersta krafter förmådde han lösgöra sig från den smärtsamt ljufva omfamningen. Det var hans enda tröst, att åtminstone *hon* icke betviflade hans oskuld.

Nu följde för de båda älskande en tid af bitter sorg. Hos båda hade den fasta förhoppningen, att domstolen skulle frikänna den oskyldigt misstänkta, betagit skilsmessan något af dess bitterhet. Det utreddes, att Josef varit i det hus, Jeanne bebodde, för att öppna en annan dörr än hennes, att han ofta nog varit ensam i hennes rum och således icke haft behof af dyrkar för att kunna tillägna sig hennes egendom, att de båda alltid lefvat i det mest kärleksfulla förhållande. Intet tillkännagaf, att Josef skulle velat behålla lådan. Den hade påfunnits på bordet i hans rum, och på ett sätt, som öfvertygade hvar och en, försäkrade han, att han icke ens öppnat densamma, för att lära känna, hvad den innehöll, hvilket han också först fått veta af polistjenstemannen. Hela hans föregående otadliga lefnad vittnade också för hans oskuld, och hans mästare tilldelade honom det berömligaste vitsord i detta hänseende. Men han hade sjelf bekänt, att han lönligen brutit sig in i Jeanne's rum, och lådan i hans förvar bekräftade denna bekännelse samt gaf anledning att misstänka orsaken till inbrottet. Domarens öfvertygelse måste här vika för lagens bokstaf, och den arma Josef dömdes af underrätten att hänga.

Men det var ju blott i första instansen denna dom blifvit fälld. Öfverrätten, så hoppades han, och Jeanne delade hans hopp, var mindre mekaniskt bunden vid lag och skulle troligen göra afseende på de många skäl, hvilka vittnade för hans oskuld. En af de förnämsta advokater i Paris förde här den olyckliges talan. Jeanne, som var närvarande vid undersökningen, vände sig till domarena med ord, som gingo från djupet af hennes hjerta och bragte alla församlade till tårar;

och man lät henne tala tvärtemot bruk och rättegångsordning. Knappt tvifflade någon åhörare mera på frikännelsen. Men hvad som kunde beveka domarena, kunde icke upphäfva lagen. »Gerningen är klar; uppsåtet dömer Gud», sade den å embetes vägnar åtalande allmänna åklagaren och slutade med att fästa domstolens uppmärksamhet derpå: att spetsarne icke tillhört Jeanne, att derföre deras borttagande kunnat vara öfverenskommet mellan de båda, i hopp att den rätta egarrinnan rörd af Jeannes olycka icke skulle fordra någon ersättning. Vare sig, att denna tydning verkade, eller att domarena icke ville sätta sin mening
10 mot lagen – domstolen bekräftade underrättens dom, och Jeanne bars sanslös ur domsalen.

(1:0 39)

III.

Ännu fanns för de båda älskande ett sista hopp – monarkens nåd. Nåder ingen förbrytelse var begången, det föreföll båda, som en vidunderlig dröm. Men sådana drömmar, fulla af idel verklighet, drömmer människan ofta. De lägga sig tungt öfver hennes bröst, då ett oblidt öde i form af den blinda naturnödvändighetens makt eller den lika hårda samhällsmakten eller ett ännu hårdare människohjerta bedragit hennes rättmätiga förhoppningar.
20

Den man, af hvars nåd deras öde berodde, var Ludvig den XV:de, men hans nåd berodde åter vid denna tid af madame Pompadours, hvars förmaksdörr nu utgjorde all nådenes väg. Väl ingick äfven en skriftlig nådeansökning; men på den vågade de älskande ingenting bygga. Ty hvad de alldrig anat, det lärde de sig nu känna, att nemligen monarken lika litet fick kunskap om dylika ansökningar, som han visste, när och hvar någon af hans trogna undersåter upphissades i en galge. Hvad än blyghet och fruktan deremot hade att invända, Jeanne måste såsom det enda räddningsmedel tillgripa ett knäfall inför Ludvig
30 och hans herskarinna.

Ludvig var redan vid denna tid högst otillgänglig för sitt folk. Blygseln öfver det lif, han förde, och öfver hans sinnkna tillstånd syntes låta honom i hvarje ansigte läsa förebråelser och förakt, i hvarje bön höra en anklagelse. Han undvek Paris med anledning af det upplopp, polisens våldsamhet föranledt, och de derpå följande afrättningarne, och hade låtit anlägga den här af benämnda *chemin de la revolte*, hvilken förde honom förbi Paris ifrån Compiègne till Versailles, samma väg, på hvilken Frankrikes thronföljare sednast så olyckligt förlorade sitt lif. Den derpå följande striden med Parlamentet förlängde ytterligare konungens frånvaro från hufvudstaden, och endast i Versailles kunde de nådsökande hafva hopp att med någon gynnares biträde få framföra sina böner.
40

Väl funnos dessa gynnare bland hofvets betjening, förnämligast bland markisinnans, men deras gunst måste köpas. Och hvad hade väl Jeanne för att utan förnedring förvärfva den? Det lyckades henne dock, att genom andras förord och under nattvak och tråget arbete samlade besparingar vinna en plats i trappan till markisinnans våning, der konungen skulle passera. Det var intet ovanligt, att unga quinnor sålunda utställes i hans väg, för att förvärfva dem upptagande i den nyss anlagda beryktade hjortparken. Äfven nu, då Ludvig kom, och hans blick föll på henne, torde han ansett detta för anledning till hennes närvaro. Jeanne var en täck brunette, men ingen skönhet, och sorg och arbete hade blekt hennes förut blomstrande kinder. Häpenheten öfver monarkens närvaro och förskräckelsen öfver den ogillande, halft föraktliga blick, som träffat henne, förlamade hennes leder och tunga,
50

så att hon icke kunde framföra ett ord eller göra en rörelse. Och då ångesten slutligen dref henne att hasta efter monarken, tillbakahölls den olyckliga af de hofmän, hvilka åtföljde honom, och hvilka fruktade hvarje störande upptråde, som för dagen kunde förderfva deras herres lynne.

Förgäfves bad hon att få dröja qvar, tills kungen skulle återvända. Man svarade henne: han återvänder i natt – och då han återvänder, får ingen visa sig i hans väg. Förgäfves återkom hon följande dag och ännu fem dagar i rad – kungen fanns i Trianon, och der fick ingen oinvgd inträda. Men derpå följande dag skulle Josef dö – dö för ingenting, för ett skämt, som han spelat henne, som hon skulle straffat med några bannor – och kyssar, dö derföre att lagar funnos, hvilka han alltid aktat, ett samhälle, hvilket han i sin krets redligt tjenat, en samhällsordning, hvilken han icke hyst den minsta afsigt att bryta, dö, då likväl icke långt ifrån henne fanns en menniska, som med ett ord kunde rädda hans lif. Hon tänkte ännu: det är en dröm, men hon fruktade dock att återvända till Paris, fruktade öfvertygelsen, att det dock var en verklighet. Hon smög omkring murarne af Trianons trädgårdar, genom småskog och moras, under regn och i nattens mörker. När morgonen grydde befann hon sig vid ett ställe af muren, der en väldig ek öfver densamma utsträckte sina grenar. I feberysel arbetade hon sig öfver muren. Nu stod hon inne i parken genomvåt af regnet, med rifna kläder, upplöst hår, blodiga händer. Hon hade icke rört sig många steg framåt, förrän hon upptäcktes af ett par kringströfvande hundar. Vid deras skall lupo parkens väktare till. Man fasttog henne såsom tjuf, och efter en kort ransakning, under hvilken hon kunde gifva endast förvirrade svar, sändes hon till Paris till ett dårhus. Vägen förde öfver La Greve, och genom vagnfönstret såg hon uppöfver en sorlande folkmassas hufvuden galgen, och i den en nyss afrättad. När hon hunnit sin bestämmelseort, hade hon verkligen förlorat förståndet – för alltid.

10 ÅTSKILLIGA FÖRHÅLLANDEN I ÖSTRA FINLAND.

Saima n:o 38, 39, 40 och 41 18. och 25.IX, 2. och 9.X 1845

I.

Det gifves ett kryperi för mängden lika svanssläpande som det för furstar och, der det gäller sanning och rätt, icke mindre föraktligt. Uti de Nordamerikanska fristaterna har enligt Tocqveville detta kryperi redan hunnit blifva officiellt, så att ingen vågar säga ett ord mot massans opinion, om han icke är beredd att underkasta sig den gröfsta misshandling och se lynchlagen på sig tillämpad. Isynnerhet är Tidningsskrifvarens öfvertygelse bunden af denna våldsamma censyr, hvilken tvingar den periodiska pressen att i godt och ondt vara en organ för pluralitetens opinion. I detta land står dock massans medborgerliga bildning högre än i något annat land, och pluralitetens opinion är säkrare den allmänna, förnuftiga: hvarföre det kan vara mera skäl att böja sig under densamma. Skamligare är dock fruktan att stöta mot massans sympatier der, hvarest denna är okunnig och full af fördomar, hvarest intet yttre band tvingar till den individuella öfvertygelsens döljande, utan medgifvanden ske blott för att söka mängdens ynnest. Krypande af detta slag finnas bland den liberala pressen i alla